

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТ ҒАЗНА ИЖРОСИНИНГ
НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ

Касимова Гуляра Ахмадовна –

ТМИ “Бюджет ҳисоби ва ғазначилик иши” кафедраси проф.в.б.

Шолдаров Дилшод Азмиддинович –

ТМИ “Бюджет ҳисоби ва ғазначилик иши” кафедраси мудири, PhD.

Шароҳматов Абдараҳим Абдуламитович –

ТМИ магистранти

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида маҳаллий бюджет ижросида ғазначилик тизимидан фойдаланишнинг аҳамияти ҳамда маҳаллий бюджет ғазна ижросининг ўзига хос хусусиятлари ёритилган. Ғазначиликда давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятида очиқлик ва ошқораликни таъминлаш масалалари ўрганган.

Таянч тушунчалар: маҳаллий бюджет, ғазначилик тизими, ижтимоий соҳа, давлат ижтимоий сиёсати, ижтимоий дастурлар, таълим, соғлиқни сақлаш, давлат хариди, шартнома.

ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛНЕНИЯ МЕСТНОГО
БЮДЖЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Касимова Гуляра Ахмадовна –

почетный профессор кафедры “Бюджетный учет и казначейство” ТФИ,

Шолдаров Дилшод Азмиддинович –

PhD. зав. кафедры “Бюджетный учет и казначейство” ТФИ,

Шароҳматов Абдараҳим Абдуламитович –

магистрант ТФИ

Аннотация. В данной статье освещено важность казначейской системы в исполнении местного бюджета в Республике Узбекистан и особенности казначейского исполнения местного бюджета. Изучены вопросы обеспечения открытости и прозрачности в деятельности органов государственной власти и государственной казны.

Ключевые слова: местный бюджет, казначейская система, социальная сфера, государственная социальная политика, социальные программы, образование, здравоохранение, госзакупок, договор.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF EXECUTION OF THE LOCAL
BUDGET IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Kasimova Gulyar Axmadovna –

Honorary Professor of the Department of

“Budget accounting and treasury” of the TFI,

Sholdarov Dilshod Azmiddinovich –

head teacher PhD. of the Department of

“Budget accounting and treasury” of the TFI,

Sharokhmatov Abdarakhim Abdulamitovich –

master's student of the TFI

Annotation. This article highlights the importance of the treasury system in the execution of the local budget in the Republic of Uzbekistan and the features of the treasury execution of the local budget. The issues of ensuring openness and transparency in the activities of public authorities and the state treasury have been studied.

Key words: local budget, treasury system, social sphere, state social policy, social programs, education, health care, public procurement, contract.

Кириш. “Бюджет тизими бутун республика ҳудудида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри, шаҳарлар ва туманларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга йўналтириладиган давлат бюджети даромадлари ва харажатларининг бир бутун тизими асосланади. Бюджет тизими бўғинлари биринчи навбатда Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг яхлитлигини белгилаб беради. Бюджет

тизими яхлитлиги бюджетга доир режалаштириш ва ижро қилиш услубиётини ташкил этиш бир бутунлигини кафолатлайди” [9].

Маҳаллий бюджетлар орқали ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши молиявий маблағлар билан таъминланади. Ҳудудий мақсадларга мўлжалланган жамғармаларнинг шаклланиши юз беради, яъни умумдавлат пул жамғармасининг мураккаб тақсимланиш

жараёни амалга оширилади. Маҳаллий бюджет маблағларнинг эгаси сифатида амалдаги қонун ҳужжатларига асосланиб, умумий ҳажми бюджет қонунчилигида белгиланган миқдорда пул маблағларини ажратади. Маҳаллий бюджет харажатларига маблағлар ажратиш маҳаллий ҳокимият органлари, давлат бошқарув органлари, молия, ғазначилик органлари иштирокида молия йилида сарф-харажат қилгунга қадар бўлган бутун давр мобайнида юз беради.

Бугунги кунда давлат томонидан мамлакат ҳудудларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини тартибга солишнинг самарали механизмини шакллантириш долзарб аҳамият касб этади. 2020 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ва халқ депутатлари маҳаллий кенгашларининг бюджет соҳасидаги ваколатларини кенгайтириш, бюджет маблағларини тақсимловчиларнинг масъулиятини янада ошириш, маҳаллий бюджетлар даромадларини шакллантириш ва маблағларидан фойдаланишда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг эркинлигини таъминлашга қаратилган янги бюджет тизими жорий этилди. Илк бор, “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни билан “маҳаллий бюджетлар харажатлари халқ депутатлари маҳаллий кенгашлари томонидан тасдиқланиши белгилаб қўйилди” [2].

Ўзбекистон Республикасида бюджет тизими тараққиётининг ҳозирги босқичи ғазначилик тизими, бюджет сиёсати ва ижтимоий сиёсатининг манфаатлари муштараклигини таъ-

минлаш асосидаги ўта масъулиятли вазифаларнинг самарали бошқарилишини талаб этади. Ушбу вазифанинг икки жиҳатини ажратиш кўрсатиш муҳимдир. Биринчидан, давлат ижтимоий сиёсатининг жойлардаги ижобий ижроси ёки ҳудудий иқтисодиёт муаммолари кескинлашуви олдининг олинишидир. Иккинчидан, маҳаллий бюджетлар ҳуқуқ ва мажбуриятларининг кенгайиб бориши шароитида шунга мос тарзда харажатларни тўлаш имкониятларини яхшилаш зарурлигидир. Ҳар икки жиҳатнинг ўзаро боғлиқ тарзда биргаликда олиб борилиши ҳудуд ижтимоий-иқтисодий тараққиётининг ҳозирги кундаги ўт муҳим муаммасини ижобий ҳал этишга имкон беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Бюджет қонунчилигимизда таъкидланишича, маҳаллий бюджет давлат бюджетининг тегишли вилоят, туман, шаҳар пул маблағлари жамғармасини ташкил этувчи бир қисми бўлиб, унда даромадлар манбалари ва улардан тушумлар миқдори, шунингдек, молия йили мобайнида аниқ мақсадлар учун ажратиладиган маблағлар сарфи йўналишлари ва миқдори назарда тутилади.

Маҳаллий ҳокимият органлари иқтисодий фаолият юритиши маҳаллий бюджетнинг даромад манбалари мавжудлиги билан характерланади. Маҳаллий ҳокимият органлари ўз ҳудудларида турли йўналишдаги вазифаларни бажаришлари учун етарли миқдорда молиявий маблағга эга бўлишлари зарур. Маҳаллий бюджетлар қуйидаги асосий вазифаларни бажаради (1-расм).

1-расм. Маҳаллий бюджетларнинг асосий вазифалари

Манба: Тадқиқотчилар томонидан меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида тузилган.

Давлат бюджети таркибидаги маҳаллий бюджетларнинг ғазна ижроси бюджет жараёнидаги асосий босқичлардан бири ҳисобланадики, бунда белгиланган истиқбол кўрсаткичлари, тасдиқланган режалар ва қабул қилинган дастурларнинг амалиётдаги ижроси кузатилади. Бюджет маблағларини мақсадли ва самарали ишлатилиши бюджет сиёсатининг устувор йўналишларини амалга ошириш имкониятини беради. Бюджет сиёсатини ишлаб чиқиш ва ҳаётга татбиқ этиш жараёнида эса молиявий

ресурслардан аҳолининг турмуш даражасини ошириш, ижтимоий-маданий тадбирларга маблағларни кўпайтириш, ҳудудий иқтисодиётни ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилади.

“Ғазначилик тизимининг фаолияти нафақат молиявий ресурсларни сафарбар қилиш орқали маҳаллий бюджет харажатларини мунтазам равишда самарали бошқаришга шароит яратади, балки, улар устидан дастлабки ва жо-

рий молиявий назорат қилиш имконини ҳам беради”[8].

Ҳазначилик тизими давлат молиясини самарали бошқариш учун ҳам, ундан оқилона фойдаланилиши устидан қатъий назоратни таъминлаш учун ҳам замин яратади. Буни эса қуйидагича изоҳлаш мумкин. “Биринчидан, ҳазначилик давлат бюджетининг ижроси жараёнида юзага келадиган даромад ва ҳаражатларни Ягона ҳазна ҳисобварағида жамлайди. Маблағларнинг Ягона ҳазна ҳисобварағига солиқли ва солиқсиз даромадлар кўринишида келиб тушиши молиявий ресурсларни тезкор бошқариш ва республика бюджети ва маҳаллий бюджет ҳаражатларини ўз вақтида тўлаш учун барқарор база яратади. Иккинчидан, дастлабки молиявий назоратни амалга ошириш учун шароит юзага келади, бюджет маблағлари кўзда тутилмаган мақсадлар учун ажратилмайди. Давлат бюджетининг мақсадли ва тўғри фойдаланилиши яқиний назорат ўрнатиш орқали амалга оширилади”[15].

Тадқиқот методологияси. Маҳаллий бюджет ҳазна ижросида ҳазначилик тизимидан

фойдаланиш ҳамда маҳаллий бюджет ҳаражатлариди давлат хариди жараёнида ҳазначилик назорати бўйича дунё олимлари ва иқтисодчилари томонидан олиб борилаётган тадқиқотларни ўрганиш, маълумотлар тўплаш, тўпланган маълумотларни таҳлил қилиш, манتيқий фикрлаш каби иқтисодий тадқиқот усулларидан кенг фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Маҳаллий бюджетнинг ҳазна ижроси тартиби бюджет ташкилотларининг товар етказиб берувчилар, иш, хизматлар бажарувчилар - маҳсулот етказиб берувчилар билан шартномаларини, шу жумладан, капитал қурилиш бўйича буюртмачиларнинг шартномаларини рўйхатга олиш, Ўзбекистон Республикасининг кафолатларини ижро этиш, турли даражадаги маҳаллий бюджетлар ҳаражатларининг тўланиши, шунингдек Ҳазначилик бўлинмалари томонидан ҳазна ҳисобварақларидан маҳаллий бюджетларга бюджет ссудалари, субвенция ва дотацияларни амалга ошириш тартиби белгиланди“ [4].

1-жадвал

Республика бюджетидан маҳаллий бюджетларга ажратиладиган бюджетлараро трансфертлар миқдорлари

млрд. сўмда

т/р	Худудлар номи	2019 й	2020 й	2021 й
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	-	-	1 301,4
2.	Андижон вилояти	1379,3	616,2	876,7
3.	Бухоро вилояти	-	-	440,0
4.	Жиззах вилояти	730,6	448,2	490,0
5.	Қашқадарё вилояти	-	758,1	1 577,3
6.	Наманган вилояти	1312,2	977,7	1 284,0
7.	Самарқанд вилояти	1760,9	321,8	1 102,7
8.	Сурхондарё вилояти	1214,8	839,1	1 293,6
9.	Сирдарё вилояти	481,1	343,9	534,3
10.	Фарғона вилояти	-	351,9	910,1
11.	Хоразм вилояти	884,2	457,0	632,9
Жами		7763,1	5 113,9	10 443,0

Манба: Тадқиқотчилар томонидан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

1-жадвалдан кўришимиз мумкинки, 2021 йилда 2019-2020 йилларга нисбатан юқори бюджетдан бюджетлараро трансфертлар ажратилаётган худудлар сони ортган. Республика-мизнинг бир қатор худудлари ўз ҳаражатларини қоплаш учун бюджетлараро трансфертлар кўринишида молиявий ресурслар билан таъминланади. 2019 йилда жами 7 та худуд маҳаллий бюджетларига жами 7763,1 млрд.сўм бюджетлараро трансфертлар ажратилган бўлса, 2020 йилда эса 9 та худуд маҳаллий бюджетларига жами 5113,9 млрд.сўм, 2021 йилда 11 та худудларга 10443,0 млрд.сўм бюджетлараро трансфертлар ажратилиши кўзда тутилган бўлиб, уларнинг 62,8 фоизи 5 та худудга, яъни

Қашқадарё, Наманган, Самарқанд, Сурхондарё вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикаси ҳиссасига тўғри келди. Мамлакат худудлари молиявий мустақиллигини таъминлаш ҳамда уларнинг ўз даромадларини ошириб боришдан манфаатдорлигини ошириш мақсадида 2020 йилдан барча худудларга бюджетлараро трансфертлар миқдорининг камайганлигини кўришимиз мумкин. Лекин 2021 йилда бюджетлараро трансфертлар миқдори ҳамда ажратилаётган худудлар сони ортганлигини кўришимиз мумкин.

2020 йилда маҳаллий бюджет даромадлари ва ҳаражатлари 2019 йилга нисбатан камайган бўлса, 2021 йилда эса аввалги йилларга

нисбатан даромадлар камайиш тенденциясига, харажатлари эса ўсиш тенденциясига эга бўлган ҳолда юқори бюджетдан молиявий ёрдам олувчи ҳудудлар сони ортди. Таҳлил маълумотлари шуни кўрсатадики, бир қатор вилоятлар маҳаллий бюджетлари даромадлари маҳаллий бюджетлар харажатларидан камни ташкил этди. Жумладан, Андижон, Жиззах, Қашқадарё, Наманган, Самарқанд, Сурхондарё, Сирдарё, Фарғона ва Хоразм вилоятлари харажатлари даромадларидан ортиқни ташкил этди.

“Ўзбекистонда бугунги кунда Давлат бюджети ғазна ижросининг қуйидаги элементлари, яъни бюджет ташкилотлари ва бюджетдан маблағлар олувчилар билан маҳсулот етказиб берувчилар ўртасидаги шартномаларни рўйхатга олиш ва уларнинг харажатлари тўланишининг камерал назорати, Ягона ғазна ҳисобварағидан республика ва маҳаллий бюджет харажатларни тўлаб бериш, бюджет ташкилотлари ва муассасаларининг Ғазначилик органларида очилган ҳисобварақларидаги молиявий жараёнларни амалга ошириш, ҳисобга олиш ва қисман халқаро андазаларга асосланган бюджет таснифи ва Давлат бюджетининг пул маблағларини режалаштириш ва бошқариш элементлари қўлланилди. Ягона ғазна ҳисобварағи ликвидлигини муайян даврда Давлат бюджети, жумладан маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан пул мажбуриятларини ўз вақтида тўлашни амалга ошириш қобилияти сифатида таърифланади” [10].

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “...солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш сиёсатини давом эттириш ҳамда харажатларнинг ижтимоий йўналтирилганлигини сақлаб қолган ҳолда Давлат бюджетининг барча даражаларида мутаносибликни таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини мустақамлаш” алоҳида устувор йўналиш сифатида белгиланган” [5].

Маҳаллий бюджетлар даромадларини мустақамлаш, харажатларини барқарорлаштириш, уларнинг даромад базасини кенгайтириб бориш долзарб масалалардан биридир. Маҳаллий бюджетларнинг даромад базаси ҳудудларда яратилаётган миллий даромад, яъни ишлаб чиқаришнинг ривожланиш даражаси, даромадларнинг доимий ва бир маромда тушиши билан бевосита боғлиқ. Маҳаллий бюджетлар даромадларини оширишнинг ички резервлари ҳудудларда ишлаб чиқаришнинг ривожланиши, жойларда иқтисодий ислохотларнинг муваффақиятли амалга оширилиши билан чамбарчас боғлиқ.

Маҳаллий бюджетнинг даромадлари қуйидагилар ҳисобидан шакллантирилади: 1) бел-

гиланган нормативларга мувофиқ; фойда солиғи; жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи; ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ; 2) сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ; 3) мол-мулк солиғи; 4) ер солиғи; 5) қурилиш материаллари бўйича ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ; 6) айланмадан олинадиган солиқ; 7) юридик ва жисмоний шахслардан, шунингдек чет давлатлардан тушган қайтарилмайдиган пул тушумлари; 8) автотранспорт воситаларини сотиб олганлик ва республика ҳудудига вақтинчалик олиб кирганлик учун йиғим; 9) бошқа даромадлар.

Таҳлил маълумотлари шуни кўрсатадики, Ангрен шаҳар бюджетини тасдиқланган режаси 66.578 млн. сўм белгиланган, ҳақиқатда тушум ижроси 70.913 млн. сўмни ташкил қилган ва тасдиқланган режага нисбатан 4.335 млн. сўмга яъни (107,0 %) ортиғи билан бажарилган. Ангрен шаҳар бюджетидан қуйидаги маҳаллий бюджет харажатлари амалга оширилади:

1) ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатлари, шу жумладан:

Шаҳар халқ таълими бўлимлари ва мактабгача таълим бўлимларини, шунингдек улар тасарруфидаги мактабгача таълим ташкилотларини, умумий ўрта таълим, мактабдан ташқари таълим муассасаларини сақлаб туриш ҳамда қонун ҳужжатларида шаҳарбюджетидан молиялаштирилиши назарда тутилган таълим тизимидаги тадбирлар харажатлари;

шаҳар тиббиёт бирлашмаси, шаҳар марказий поликлиникаси ва койкасиз диспансерлар, шаҳартиббиёт бирлашмалари тасарруфидаги даволаш-профилактика муассасалари, оилавий поликлиникалар, қишлоқ врачлик пунктларини, шаҳар санитария-эпидемиологик ошйишталик ва жамоат саломатлиги бўлимларини сақлаб туриш харажатлари;

қабул қилинган давлат дастурларига мувофиқ фуқароларнинг соғлиғини сақлаш тадбирларини амалга ошириш харажатлари;

шаҳар маданият бўлимлари тасарруфидаги маданият муассасаларини, шаҳар жисмоний тарбия ва спорт бўлимлари тасарруфидаги жисмоний тарбия ва спорт муассасаларини сақлаб туриш, шунингдек маданиятни, жисмоний тарбия ва спортни, болалар мусиқа ва санъат мактабларини ривожлантиришга доир мақсадли тадбирлар харажатлари;

уйда ижтимоий ёрдам кўрсатиш, Чернобыль АЭС ҳалокати оқибатларини тугатишда иштирок этган шахсларни ва радиация-ядро объектларида ҳарбий хизматни ўтаган пенсия ёшидаги шахсларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатлари;

кам таъминланган оилаларга ижтимоий нафақалар, моддий ёрдам, шунингдек табиий

офатлардан жабрланган оилаларга моддий ёрдам тўлаш харажатлари;

2) иқтисодий харажатлари, шу жумладан:

Шаҳар ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлимлари, лабораторияларни, ирригация тизимларининг ҳавза бошқармалари хузуридаги шаҳарирригация бўлимларини сақлаб туриш;

аҳоли пунктларидаги кўчаларни, шунингдек хўжаликлараро қишлоқ автомобиль йўллари таъмирлаш;

3) шаҳар ҳокимлигини ҳамда уларнинг бўлимларини, шунингдек шаҳар бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштирилиши назарда тутилган давлат бошқаруви органларининг бошқа ҳудудий бўлинмаларини сақлаб туриш харажатлари; 4) фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини сақлаб туриш харажатлари;

5) шаҳар бюджетининг захира жамғармаларини шакллантириш харажатлари.

2-жадвал

Ангрэн шаҳар бюджети харажатларининг 2020 йилдаги ижроси тўғрисида маълумот

Харажатлар	Бўлим	Кичик бўлим	Аниқланган режа	Маблағ ажратиш	Бюджет ижроси	
					касса	хақиқий
Умумий аҳамиятдаги давлат хизматлари	7010	0	17 646 503.74	22 005 658.51	22 005 658.51	21 878 838.40
Иқтисодий масалалар	7040	0	1 602 285.00	1 610 676.34	1 610 676.34	1 720 686.80
Уй-жой ва коммунал хизматлар	7060	0	9 629 954.81	9 622 534.68	9 622 534.68	9 842 367.40
Соғлиқни сақлаш	7070	0	80 500 709.05	80 850 775.94	80 850 775.94	88 056 488.60
Дам олиш, маданият, спорт	7080	0	6 425 864.67	6 422 944.23	6 422 944.23	5 733 240.70
Таълим	7090	0	24 981 219.63	24 637 544.42	24 637 544.42	24 311 022.70
Ижтимоий химоя	7100	0	11 767 717.46	11 764 925.57	11 764 925.57	11 759 276.60
Харажатлар	7000	0	152 554 254.36	156 915 059.69	156 915 059.69	163 301 921.20
Турли даражадаги давлат бошқарув органлари ўртасидаги умумий тусдаги трансфертлар ва қарз олиш	7018	0	22 185 289.27	18 622 693.53	18 622 693.53	0
Бошқа бюджет ва жамғармаларга бериладиган маблағлар	7018	500	22 185 289.27	18 622 693.53	18 622 693.53	0
Жами харажатлар	7980	0	174 739 543.63	175 537 753.21	175 537 753.21	163 301.921.20
Даромаднинг харажатдан ошган қисми	7970	0	0	2 363 940.63	2 363 940.63	0
Бюджетларнинг йил бошига эркин қолдиғи	7798	0	5 464.42	5 464.45	5 464.45	0
Йил бошига айланма касса маблағлари	7799	0	1 816 455.00	1 816 455.00	1 816 455.00	0
БАЛАНС	7990	0	176 561 463.05	179 723 613.29	179 723 613.29	163 301.921.20
Йил бошига қолдиқ маълумот учун	7898	0	0	7 163 550.42	7 163 550.42	0
Йил охирига қолдиқ маълумот учун	7899	0	0	4 185 860.08	4 185 860.08	0

Манба: Тадқиқотчилар томонидан 2020 йил Ангрэн шаҳар бюджети ижроси тўғрисидаги маълумотлар асосида тузилган.

2-жадвалда берилган таҳлил маълумотларига кўра, Ангрэн шаҳар бюджети харажатлари аниқланган режа 174 739,6 млн. сўмни ташкил қилган ҳолда амалдаги касса ижроси 175 537,8 млн. сўм (101,0%) бажарилиши таъминланган. Таълим соҳасида аниқланган режа 24 981,2,6 млн сўмни ташкил қилади, амалдаги касса ижроси 24 637,5 млн сўм, режага нисбатан 98,6 %га; соғлиқни сақлаш соҳасида аниқланган режа 80 500,7 млн сўмни ташкил қилади, амалдаги касса ижроси 80 850,8 млн сўм, режага нисбатан 100 %га; маданият соҳасида аниқланган режа 6 425,8 млн.сўм, амалдаги касса ижроси 6 422,9 млн сўм, режага нисбатан 99% га; давлат бошқарув идораларида аниқланган режа 22 185,3 млн сўм, амалдаги касса ижроси 18 622,7 млн сўм режага нисбатан 83,9% га; умумий аҳамиятдаги давлат хизматлари ва иқтисодий масалалар бўйича аниқланган режа 19 248.8 млн сўм, ўзлаштирилиши 23 616.4 млн сўм, режага нисбатан 122 %га; ижтимоий нафақалар учун аниқланган режа 11 767,7 млн.сўм амалдаги касса ижроси 11 764,9 млн. сўм, режага нисбатан 100 %га бажарилиб, умумий харажатлар билан

даромадлар мутаносиб равишда бажарилиб келинган.

Хулоса қилиб айтганда, маҳаллий бюджет ғазна ижроси тўғрисидаги ҳисоботларда даромадлар ва харажатларнинг тасдиқланган режага нисбатан бажарилиши ҳолати таҳлили ҳамда уларнинг балансигини таъминлаш устувор саналган вазифа қилиб белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, “Бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш тизимини янада такомиллаштириш зарур. Бюджет ҳисобидан маблағ ажратиладиган ҳар қандай дастур ёки лойиҳанинг сифат ва миқдор кўрсаткичларидан иборат, натижага йўналтирилган индикаторлари бўлиши керак”[7]. Давлат бюджети ғазна ижроси шароитида давлатнинг молиявий назоратини кучайтириш, бюджет ташкилотлари ва бюджетдан маблағ олувчиларнинг товарлар, ишлар, хизматлар учун давлат хариди нархларини самарали шакллантириш тартибини тубдан ўзгартириш, ижтимоий соҳага қарашли бюджет ташкилотларининг юридик ва молиявий мажбуриятларини бошқариш ишларини ривожланишига қулай имконият яратилди. “Чунки солиқ-

бюджет сиёсатига қатъий амал қилиш, давлатнинг ижтимоий мажбуриятларини бажариш... – ушбу энг муҳим вазифаларни амалга ошириш, аввало, Молия вазирлиги ва шахсан вазирнинг фаолияти самарадорлиги билан белгиланади” [6].

Маҳаллий бюджет ғазна ижросида давлат харидлари тизимидаги назорат олдида турган вазифа - бюджет ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигининг назоратини таъминлаш ва улардан мақсадли фойдаланишга ҳамда тежашга риоя қилишдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасининг «Давлат харидлари тўғрисида»ги қонунини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3953-сонли қарори билан давлат буюртмачилари томонидан тўғридан-тўғри шартномалар бўйича харид қилинадиган товарлар (ишлар, хизматлар) рўйхати белгилаб берилди ва бунда бюджет буюртмачилари шартномаларини ғазначилик бўлимларида тўғридан-тўғри рўйхатдан ўтказиш ҳуқуқи белгиланган.

Биз давлат хариди давлат ва жамият томонидан бошқариладиган жараёнлардан бири деган хулосага келишимиз мумкин. Шунга қарамай, давлат харидларида кўплаб коррупция ҳолатлари оммавий ахборот воситаларида кун мавзусига айланиб бормоқда. Йилдан-йилга молиявий назорат ўтказилиб, бюджет маблағларини йўқотиш, рақобатни бузиш, иқтисодий, ижтимоий ва бошқа мажбуриятларни бажармаслик билан боғлиқ бузилишлар аниқланди. Давлат харидларининг белгиланган нормаларига мувофиқ ғазначилик томонидан амалга оширилаётган молиявий назорат харидлар циклининг барча босқичларини қамраб олади. Ғазначилик томонидан давлат харидлари жараёнида дастлабки назоратни амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2016 йил 22 декабрда 2850-сон билан рўйхатдан ўтказилган “Ўзбекистон Республикаси бюджет тизими бюджетларининг ғазна ижроси қоидлари”га асосан амалга оширилади.

Хулоса ва таклифлар. Иқтисодиётда бозор муносабатлари тобора ривожланаётган бир пайтда давлат доимий вазифаларини бажариши учун ҳудуд миқёсида марказлашган молиявий маблағларга эга бўлиши зарурияти янада кучаяди. Айниқса, Ўзбекистон демократик фуқаролик жамияти қуришни ва бозор иқтисодиёти ривожланган давлатлар қаторига киришни ўз олдига вазифа қилиб қўйган вазиятда марказлашган пул фондларини шакллантириш беқиёс ўрин тутади. Маҳаллий давлат бошқарув органлари демократик давлат тузилишининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади, улар зиммаларидаги

вазифаларини бажаришлари учун муайян мулкка ва молия-бюджет ҳуқуқига эга бўлишади.

Маҳаллий ҳокимият идоралари, ҳокимлар, халқ депутатлари кенгашлари ўз ваколатлари доирасида ҳудудларнинг молиявий фаолиятини амалга оширадilar. Маҳаллий бюджетлар Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетининг муҳим таркибий қисмини ташкил этади ҳамда маҳаллий ҳокимиятларнинг фаолият кўрсатишларида муҳим молиявий манба бўлиб ҳисобланади. Маҳаллий бюджетлар тизими маҳаллий талаб-эҳтиёжларни тўлароқ қондиришни ҳамда давлатнинг марказлашган тартибда амалга оширадиган тадбирларини бажарилиши билан чамбарчас боғланган ҳолда ижро этишга имкон яратиб беради. Маҳаллий ҳокимият органларига маҳаллий бюджет даромадларини кўпайиши ва ресурсларни тежамкорлик билан сарфланиши вазифаси юклатилади.

Бизнинг фикримизча, маҳаллий бюджет мамлакат миллий хўжалигини молиявий жиҳатдан тартибга солиш, ғазначилик шароитида маҳаллий бюджет даромадларини режалаштириш ва бюджет харажатларини молиялаштириш жараёнларини самарали ташкил этишда долзарб вазифани бажаради.

Ғазначиликда дастлабки назорат молиявий операцияларни амалга оширишдан олдин ўтказилади, шунинг учун огоҳлантирувчи хусусиятга эгадир. Чунки, короновирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатида иқтисодий-молиявий хатолар, хўжасизлик ва қонунбузарликлар натижасида юзага келадиган зарарлар, зиёнлар ва йўқотишлар кўпайиши мумкин эмас. Давлат харидида хатоларни имкон қадар камайтириш учун ноқонуний ҳаракатлар, камчиликлар ва тартиб бузарликларнинг олди олиниши керак. Ғазначиликнинг ахборот тизимидан фойдаланган ҳолда, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятида очиқлик ва ошкораликни таъминлаш бюджет ташкилотлари эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда, ижтимоий хизмат кўрсатишга қаратилган давлат ва маҳаллий бошқарувининг замонавий ташкилий шакли десак бўлади.

Ўзбекистон Республикаси давлат молиясини ислоҳ қилишдаги муҳим босқичлардан бири бу – маҳаллий бюджет ижросининг ғазначилик тизимига ўтилганлиги десак ҳеч адашмаган бўламиз. Бюджет ташкилотларининг юридик мажбуриятларини рўйхатдан ўтказиш давлат харидларининг шаффофлигини таъминлаш ва давлат маблағларидан мақсадли фойдаланишни ташкил қилишнинг зарурий жараёнидир. Шунингдек давлат бюджети маблағларидан мақсадли фойдаланиш устидан назоратни кучайтириш давлат бюджетининг ғазна ижросига ўтишнинг асосий мақсадларидан бири

қилиб белгилаб олинганлиги мазкур соҳага билдирилган беқиёс ишончининг исботидир.

Бюджет тизими бюджетларининг ижроси бюджет ва ғазначилик тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган бюджет тизими бюджетлари даромадларининг тушишини таъминлаш ва харажатларини амалга оширишни, шунингдек уларнинг ижроси билан боғлиқ операцияларни ҳисобга олишни назарда тутади. Бюджет тизими бюджетларининг ижроси Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан ғазна ижроси йўли билан амалга оширилади. Молия вазирлигининг ахборот тизимида бюджет тизими бюджетлари, бюджет ташкилотлари ва бюджет маблағлари олувчилар учун шахсий ғазна ҳисобварақлари очилади. Бюджет ташкилотлари ва бюджет маблағлари олувчилар ўзининг харажатлар сметасида назарда тутилган бюджетдан ажратиладиган маблағларни молия йили тугагунига қадар сарфлашга ҳақлидир.

Маҳаллий бюджетларда давлат хариди жараёнида ғазначилик бўлинмалари томонидан дастлабки назоратни амалга ошириш орқали куйидаги ижобий натижаларга эришилади:

– давлат хариди жараёнида амалга оширилаётган ислохотларни сифатли ва ўз вақтида амалга ошириш имкониятини яратиш;

– давлат харидлари тизимида юзага келиши мумкин бўлган хато ва камчиликлар ҳамда коррупцион ҳолатларни олдини олиш ва бартараф этиш;

– барча ҳудудларда ва турли даражадаги маҳаллий бюджетларда давлат харидларининг бир хилдаги ижросини таъминлаш;

– бюджет буюртмачиларига давлат харидлари бўйича янги маълумот ва маслаҳатлар бериш.

Давлат бюджети ғазна ижросида кассали режалаштириш ва Ягона ғазна ҳисобварағига ўтилиши ғазначилик технологияларини ривожлантириш борасидаги муҳим масаладир. Давлат бюджети маблағлари билан амалга ошириладиган операцияларни тезкор бошқариш тизимини жорий этиш, марказлашган тарзда Ягона ғазна ҳисобварағи ликвидлигини ошириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ғазначиликнинг ахборот тизимида ходимлар томонидан Ягона ғазна ҳисобварағи орқали амалга ошириладиган дастлабки ва жорий назорат тартибини янада такомиллаштириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси. 2013 йил 26 декабрь.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 9 декабрдаги “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги ЎРҚ-589-сонли Қонуни. 2019 йил. 9 декабрь.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 25 декабрдаги “2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисида”ги ЎРҚ-657-сон Қонуни. 2020 йил 25 декабрь.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг 2019 йилги асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози ва давлат бюджети параметрлари ҳамда 2020-2021 йилларга бюджет мўлжаллари тўғрисида”ги ПҚ-4086 сонли Қарори. 2018 йил. 26 декабрь.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 2017 йил 7 февральдаги ПФ-4947-сон Фармони. <http://lex.uz/docs/3107036>
6. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. –Б.29.
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциянинг 26 йиллиги тантанали маросимидаги маърузаси. 2018 йил. 8 декабрь.
8. Болтабоев Т. Давлат харажатларини бошқаришда ғазначилик тизимининг аҳамияти. //Бозор, пул ва кредит. 2013 йил. №.6. –Б.17-18.
9. Касимова Г.А. Маҳаллий бюджетларни тузиш ва ижросини таъминлаш. Ўқув қўлланма. Тошкент. Фан ва технологиялар. 2007. -396.
10. Касимова Г.А., Шаакрамов К. Маҳаллий бюджетлар. Ўқув қўлланма. – Т.: “Молия”. 2018. -269.
11. Kasimova G. G'aznachilik faoliyatini tashkil qilish. O'quv qo'llanma. Toshkent. Iqtisod-moliya. 2005. 227.
12. Kasimova G. Davlat budjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. – Т.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2018. 212.
13. Kasimova G.A. G'aznachilik. O'quv qo'llanma. -Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2015. –572.
14. Мейлиев О. Давлат молиявий бошқарувини амалга оширишда маҳаллий ҳокимият органларининг эркинлигини таъминлаш масалалари. Ўзбекистон Республикаси бюджет тизимида ғазна ижроси ва ҳисобини такомиллаштиришнинг долзарб масалалари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. Т. 2021 йил. 14 апрель. -Б.114-116.
15. Turchiyev A.J., Ostonokulov A.A., Ibragimov K.Sh., Tursunov A.S. Byudjet tashkilotlarida byudjet hisobi. Darslik. – Т.: “IQTISOD MOLIYA” 2019. -390.
16. Хайдаров М.Т. Ғазначиликнинг институтчионал тараққиёти моҳияти. // Иқтисод ва молия. – Тошкент. 2012.- № 10.-Б.13-18.
17. Эшназаров Т.Ш., Мансуров М. М. Давлат ғазначилигининг ягона ғазна ҳисобварағи ва уни ривожлантириш истиқболлари. // Иқтисодиёт ва молия. 2013. № 9. –Б.17-25.